

УДК 342.5

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2021.02.02>

Букач Володимир Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
процесу і криміналістики Київського інституту
інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID 0000-0001-9836-9524
bukvv@ukr.net

Камінська Наталія Василівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства
Національного авіаційного університету
ORCID 0000-0002-7727-4056
na-pro@ukr.net

СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Анотація

Державна влада завжди була однією з найважливіших складових конституційного права. Проте саме поняття конституційно-правовий інститут державної влади, на жаль, належної теоретичної розробки в Україні не здобуло. Нові концептуальні підходи до дефініції державної влади в Україні вимагають заповнити цю прогалину, оскільки вивчення цього явища має не лише суто теоретичне, а й практичне значення у складний період розбудови Української держави.

Метою статті є розкриття змісту структурних елементів та обґрунтування правових категорій щодо функціонування державної влади як самостійного інституту конституційного права України, а також викладення власного бачення щодо оптимальної методологічної основи для визначення конституційного інституту державної влади. Розкриття змісту цих питань дає змогу визначити основні елементи, складові влади в Україні, які у своїй сукупності допоможуть сформулювати визначення цього конституційно-правового інституту.

Наукова новизна полягає у тому, що сучасний період розвитку України характеризується діяльністю органів державної влади в умовах парламентсько-президентської форми правління, а тому з огляду на зазначене виникає необхідність дослідити теоретичні питання щодо структурної характеристики самостійного конституційно-правового інституту конституційного права України та запропонувати новітні шляхи його удосконалення на основі інтеграції держави в європейський простір. Наукою конституційного права України не достатньо ґрунтовно досліджена структурна характеристика конституційно-правового інституту державної влади, а тому питання правових категорій, що розкривають її зміст, потребують подальшого вивчення та удосконалення.

Висновки. Державна влада як конституційно-правовий інститут є комплексним поняттям, яке розглядається як різновид поняття «соціальна влада», як інтелектуальне підґрунтя будь-якої системи політичного та юридичного знання. Зміст влади характеризується відносинами, що виникають між суб'єктами й об'єктами влади, у таких відносинах є дві сторони: передавання або нав'язування влади суб'єкта щодо об'єктів і підпорядкування об'єктів влади суб'єктам влади. Отже, структуру конституційно-правового інституту державної влади можна визначити як його внутрішню будову. Тобто, структура конституційного інституту державної влади говорить про те, як він побудований і з яких елементів складається. Струк-

туру інституту державної влади розглядається з трьох точок зору: з погляду структури влади, з урахуванням принципу поділу влади і з урахуванням власної структури або структури відносин влади.

Ключові слова: конституційно-правовий інститут, державна влада, конституційні засади, структура інституту державної влади, теорія «поділу державної влади», методологічна основа.

Bukach Volodymyr V.,

Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of Criminal law, process and criminology
of the Kyiv Institute of Intellectual Property and Law
of the National University «Odessa Law Academy»
ORCID 0000-0001-9836-9524
bukvv@ukr.net

Kaminska Natalia V.,

Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of International Law and Comparative Law
of the National Aviation University
ORCID 0000-0002-7727-4056
na-pro@ukr.net

STRUCTURAL CHARACTERISTICS OF STATE POWER AS A CONSTITUTIONAL INSTITUTION RIGHTS OF UKRAINE

Abstract

State power has always been one of the most important components of constitutional law. However, the very concept of the constitutional and legal institution of state power, unfortunately, has not received proper theoretical development in Ukraine. New conceptual approaches to the definition of state power in Ukraine require to fill this gap, as the study of this phenomenon is not only purely theoretical but also practical in a difficult period of development of the Ukrainian state.

The purpose of the article is to reveal the content of structural elements and substantiation of legal categories regarding the functioning of state power as an independent constitutional and legal institution of constitutional law of Ukraine, as well as to present one's own vision of the optimal methodological basis for determining the constitutional institution of state power. Disclosure of the content of these issues makes it possible to identify the main elements that make up the government in Ukraine, which together will help to formulate a definition of this constitutional and legal institution.

The scientific novelty is that the current period of development of Ukraine is characterized by the activities of public authorities in the parliamentary-presidential form of government, and therefore in view of this there is a need to explore theoretical issues of structural characteristics of an independent constitutional and legal institution of constitutional law of Ukraine. its improvement on the basis of integration of the state into the European space. The science of constitutional law of Ukraine has not thoroughly studied the structural characteristics of the constitutional and legal institution of state power, and therefore the issues of legal categories that reveal its content need further study and improvement.

Conclusions. State power as a constitutional and legal institution is a complex concept which is considered as a kind of concept of «social power», as an intellectual basis of any system of political and legal knowledge.

The content of power is characterized by the relationship that arises between the subjects and objects of power, in such relations there are two parties: the transfer or imposition of power of the subject in relation to the objects and subordination of objects of power to the subjects of power.

Thus, the structure of the constitutional and legal institution of state power can be defined as its internal structure. That is, the structure of the constitutional institution of state power speaks of how it is built and what elements it consists of. The structure of the institution of state power is considered from three points of view: in terms of the structure of power, taking into account the principle of separation of powers and taking into account its own structure or the structure of power relations.

Key words: *constitutional and legal institute, state power, constitutional principles, structure of the institution of state power, the theory of «division of state power», methodological basis.*

Постановка проблеми. Серед численних конституційно-правових інститутів особливе місце займає державна влада, яка відповідно до Конституції України поділяється на законодавчу, виконавчу та судову. На сьогодні існує значна кількість наукових праць, що присвячені окремим інститутам державної влади України, однак фундаментально розробкою зазначеної проблеми майже ніхто з науковців не займався.

Комплексному дослідженню проблем теорії державної влади присвячені наукові праці І. Журовської, В. Копейчикова, І. Мищака, В. Шаповала, М. Козюбри, А. Олійника, В. Боняк, Л. Наливайко, В. Нестеровича, В. Погорілка, Н. Камінської, О. Копиленка та ін. Серед зазначених вчених, які внесли значний вклад у дослідження державної влади, заслуговує на увагу робота І. Журовської «Державна влада: теоретичні категорії», в якій автору вдалося, на нашу думку, розкрити й обґрунтувати поняття та зміст державної влади через призму сутнісних характеристик категорій із зазначеної проблеми. Однак питанням комплексної характеристики складових елементів щодо їх змісту та характеристики приділено недостатньо уваги.

Метою статті є дослідження структурної характеристики державної влади як інституту конституційного права України. Це зумовлює такі завдання: обґрунтування правових категорій, пов'язаних із державною владою як самостійним інститутом конституційного права України; розкриття змісту структурних елементів; викладення власного бачення щодо оптимальної методологічної основи для визначення конституційного інституту державної влади.

Виклад основного матеріалу. З урахуванням принципу поділу влади, можна виділити три елементи державної влади, що іменуються «гілками» влади. Така структура можлива лише за умови дії принципу поділу влади.

З погляду структури відносин влади можна виділити п'ять елементів.

Суб'єкт влади (носієм, суб'єктом влади є насамперед держава, її органи й інші інститути). Кожна суспільна функція виявляється в людській діяльності. Влада виявляється в діяльності суб'єктів влади, що носить різний характер.

Об'єкт влади (це той, стосовно якого здійснюється державна влада, тобто підвладний). Кожна суспільна функція, а отже і влада, має свій об'єкт впливу. Як такий об'єкт виступають суспільні відносини. Коли останні виявляються тільки в поведінці, діях людей, то об'єктом влади і є в кінцевому значенні інші люди, підлеглі владі. У процесі функціонування влади неминуче виникають особливі стосунки між володарюючим і підвладним суб'єктами (відносини влади). У цих відносинах відбувається нав'язування волі пануючого волі підвладного. Ці дві волі можуть збігатися і не збігатися. Для нав'язування своєї волі пануючий повинен мати визначений арсенал засобів, методів та механізмів, що визначаються силою.

Зміст влади характеризується відносинами, що виникають між суб'єктами й об'єктами влади, у таких відносинах є дві сторони: передавання або нав'язування влади суб'єкта щодо об'єктів і підпорядкування об'єктів влади суб'єктам влади.

Засоби здійснення державної влади – це те, за допомогою чого здійснюється державна влада. До засобів здійснення державної влади відносяться насамперед органи державної влади.

Методи здійснення державної влади – способи і прийоми здійснення державної влади. Основними методами здійснення державної влади є: по-перше, метод переконання, по-друге, метод примусу. До методів переконання належать ідеологічні і виховні засоби, пропаганда, заохочення. Примус – це метод, заснований на застосуванні сили держави. Державна влада найчастіше використовує обидва методи.

Конституційні засади про структуру влади за питомою вагою визначені в Основному

Законі будь-якої держави: вони, як правило, об'єднані у декілька розділів, їх зміст залежить від концептуального підходу до типу політичної системи у країні.

Метою діяльності зі здійснення державної влади в Україні державними органами згідно з Преамбулою Конституції України є забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя. Розв'язання цього питання безпосередньо пов'язано з проблемою справедливості в державі та суспільстві.

Державні функції в кожній країні здійснює розгалужена система органів. Серед них виділяються вищі – парламент, уряд і глава держави, вищі судові органи [1, с. 12].

Сучасна характеристика розподілу влад у розвинутих країнах спирається на різні тлумачення їх змісту. Ці тлумачення суттєво відмінні, їх можна пов'язати з існуючими формами державного правління. Більше того, різні тлумачення розподілу влад знаходять своє втілення в різних формах правління і відбивають сам факт існування таких форм. Традиційне тлумачення розподілу влад передбачає майже ізольованість кожної з них, відсутність між ними широких і тісних функціональних взаємовідносин. Відповідне тлумачення визнає розподіл влад як жорсткий. Воно пов'язане з особливостями такої форми правління, як президентська республіка, і найбільш наближене до вчення Монтеск'є, який зазначав: «Щоб створити помірне правління, треба вміти комбінувати влади, регулювати їх, приводити в дію...» [2, с. 38–39]. На практиці жорсткий розподіл влад, по суті, спричиняє конкуренцію вищих органів держави, насамперед органів законодавчої і виконавчої влади, особливою практичної реалізації ідеї жорсткого розподілу влад є доповнення у вигляді стрункої системи так званих стримувань і противаги. У межах цієї системи створено структуру взаємодій і взаємообмежень вищих органів держави, а звідси – трьох розподілених влад.

Класичною вважається система стримувань і противаги, встановлена за Конституцією США. Так, Конгрес (парламент) може притягувати президента до відповідальності у вигляді імпічменту, а сенат (верхня палата Конгресу) відхиляти кандидатури на зайняття федеральних посад, пропоновані президентом.

Поширеним є й інше тлумачення розподілу влад, за яким останні повинні тісно співпрацювати і, навіть, переплітатися. Таке тлумачення відповідає природі парламентарних форм правління. Більш того, в країнах із такими формами правління поняття розподілу влад піддається корективам або, навіть, заперечується. Багато теоретиків не бачить необхідності у жорсткому розподілі влад. Вони посилаються на притаманне практиці цих країн явище – часткове злиття або часткове розділення функцій органів законодавчої і виконавчої влади, яке призводить до так званого змішування влад.

Реалії державно-політичного життя цілого ряду країн з парламентарними формами правління спричинили намагання відійти в конституційній теорії від самих ідей розподілу влад і призвели до фактичної відмови від відповідної термінології. Тут широко визнані концепції «дифузії», «розпорошення» державної влади [3, с. 135–136]. Реалізація на практиці відповідних ідей створює той стрижень, який покладений в основу конституційного механізму здійснення влади, складовими якого є вищі органи [4, с. 26].

Парламентаризм сприяє закріпленню компетенції представницьких органів, а також змісту відповідних повноважень. Згідно з принципом розподілу влад, парламенти визначаються як носії законодавчої влади.

Конституції передбачають лише окремі, вузькі форми участі представницьких органів у зовнішньополітичній діяльності держави. Парламенти, як правило, не беруть участі в оперативному вирішенні проблем зовнішньої політики. Аналізуючи їх відповідні повноваження, слід виділити визнане основними законами багатьох країн право схвалювати укладені міжнародні договори й угоди. Проте ці повноваження аж ніяк не обмежують міжнародно-договірну практику виконавчої влади – парламентське схвалення в більшості випадків має суто формальний характер [5, с. 27].

Необхідно зауважити, що питання про структуру конституційно-правового інституту державної влади – це питання про його внутрішню будову, тобто структура конституційного інституту державної влади говорить про те, як він влаштований і з яких елементів або частин складається. Структуру інституту державної влади необхідно розгля-

дати з трьох точок зору: з погляду структури влади, з урахуванням принципу поділу влади і з урахуванням власної структури або структури відносин влади [6, с. 4].

З погляду будь-якої влади інститут державної влади складається з двох елементів: волі і сили. Державна влада, як і будь-яка інша влада, являє собою насамперед прояв чиеїсь волі. Володарювати – означає нав'язувати свою волю іншим. Державна влада, як і будь-яка інша влада, передбачає також підпорядкування, а підпорядкування досить часто поєднується із застосуванням сили. Тобто, для того, аби володарювати, потрібно мати не тільки волю, але і мати певну силу.

На нашу думку, діяльність у суспільстві, будь-які відносини регламентуються соціальними нормами. Це стосується і владної діяльності, владних відносин.

Варто розрізняти питання: кому служить влада і хто її здійснює? Змішання цих питань, як вірно підкреслює польський політолог Єжи Вятр, стає причиною теоретичних непорозумінь. Відповідь на перше тотожне відповіді на питання, інтересам яких класів, груп служить влада. Це пов'язано насамперед з аналізом норм Конституції. Однак, як показує досвід, і не тільки нашої країни, можуть існувати й інститути неконституційні, які вирішальним чином впливають на політику держави, мету, методи і засоби здійснення влади. Мова йде про роль партійних органів у тоталітарних державах при однопартійних системах. Друге питання може бути розкрито при відповідях на більш детальні питання: які інститути є осередком влади; з кого складається група політичних керівників та вищих державних і партійних функціонерів; які психічні й інші риси, що ними володіють зазначені особи?

Кожен громадянин держави має право і повинен виступати (як член суспільства) первісним носієм і джерелом влади. Він повинен і має право брати участь у формуванні інститутів влади (брати участь у виборах, висувати свою кандидатуру для обіймання владних посад тощо), контролі за їх діяльністю, бути ініціатором їхнього реформування, розпуску, брати участь у прийнятті рішень у рамках інститутів безпосередньої демократії (референдуми, збори та ін.) [7].

Відносини влади виявляються в тому, що одна сторона – пануючий (керуючий) –

підкоряє собі волю іншої сторони – підвладного, – модифікує, направляє його поведінку в необхідне русло. Підпорядкування владі за певних умов (свідомості, дисциплінованості) може нагадувати «м'яке керівництво диригента або різкі форми диктаторства».

В іншому випадку мова йде вже не просто про підпорядкування, а про нав'язування волі пануючого підвладному, про подолання, придушення, модифікацію долі останнього, і, насамперед, примусовими заходами. Ідеальною ситуацією є така, коли підвладний оцінює саму владу, її мету і методи позитивно, схвалює їх і підтримує. Очевидно, що це може бути лише у випадках, коли влада діє в інтересах підвладних, керованих. Але ясно і те, що суспільство складається з різних класів і соціальних груп, що мають власні інтереси, які найчастіше не тільки не збігаються, але навіть суперечать один одному [8, с. 97].

Будь-яка влада, як функція, виявляється в діяльності відповідних суб'єктів, влада держави – у діяльності її органів і посадових осіб. Основні напрямки цієї діяльності звичайно іменуються функціями держави. Ці функції, а отже, й державна влада, здійснюються за допомогою різних форм і методів, і насамперед шляхом прийняття рішень, які розрізняються за формою (тобто, нормативних й індивідуальних) і змістом діяльності системи органів, покликаних реалізувати ці рішення, здійснювати нагляд за їх здійсненням і вживати необхідні заходи у випадку їхнього невиконання [9; 10]. Для державної влади характерне застосування примусових заходів.

Очевидно, що державна влада спирається на примус, здійснюваний уповноваженими на те агентами держави, тобто її органами (посадовими особами). На відміну від тоталітарної, правова держава використовує не будь-які види примусу, що здатні здійснювати її органи, які спираються на організовану силу, а тільки такі, котрі передбачені правом і здійснюються в процедурах, що ним визначені. Такий примус є не тільки державним, але і правовим.

Ситуації примусу, в яких може опинитися суб'єкт, також окреслюються нормами права. Це лише загальні, абстрактні, типові, можливі для будь-якого підвладного суб'єкта ситуації. Вони можуть перетворитися на реальні внаслідок дій самого суб'єкта чи якогось збігу обставин.

Державна влада здійснюється не тільки шляхом прийняття правових рішень нормативного й індивідуального характеру, що спираються на примус, але і більш м'якими засобами, із використанням рекомендацій, порад, побажань, закликів, що не є за своєю природою правовими засобами. М'якими є й деякі правові заходи здійснення влади, коли держава не використовує жорсткі обов'язкові розпорядження, визнає свободу дій підвладних суб'єктів, визначаючи певні правові рамки, які покликані відгородити інших осіб від повільних дій. До числа м'яких заходів здійснення влади відносяться і такі, як обіцянки й взяття на себе зобов'язання винагороди за визначену діяльність (премії, нагороди, установа різного роду пільг – податкових, трудових, пенсійних і т. п.).

Конституційні засади про структуру влади за питомою вагою найбільш численні в конституції будь-якої держави: вони, як правило, об'єднані у декілька розділів, їх зміст залежить від концептуального підходу до типу політичної системи у країні.

В умовах плюралістичної системи, де прийнята концепція розподілу влад, державні органи будуються залежно від їх характеристики як законодавчі, виконавчі та судові; на місцях також можуть бути державні органи, які репрезентують владу центру, державну владу. І, навпаки, в умовах тоталітарної системи, де прийнятим є принцип єдності влади, органами державної влади вважаються тільки представницькі органи типу рад. Інші органи, як, наприклад, уряд, суди, характеризуються як органи управління, правосуддя та ін.

Невід'ємним складовим елементом інституту державної влади є конституційні норми. У своїй сукупності вони й утворюють інститут державної влади, який посідає провідне місце у галузі конституційного права будь-якої держави [11, с. 334–335; 16].

Структура конституційно-правового інституту державної влади складається з різних принципів і норм, які утворюють його елементи. А. З. Георгіца до його компонентів відносить:

1) засади про джерело державної влади, її соціальні носії, суб'єкти (у переважній більшості конституцій країн світу – це «народ», в основних законах соціалістичних держав – «трудова» або «трудова народ», певні класи;

си; блок класів і соціальних верств – у конституціях країн Азії та Африки);

2) засади про характер державної влади (наприклад, формулювання про демократичну диктатуру народу в Конституції КНР 1982 р.; статтю, яка проголошує владу трудових сил народу в Конституції Єгипту 1971 р. (у редакції 1980 р.);

3) засади про цілі та принципові напрямки діяльності державної влади (наприклад, ст. 95 Конституції Намібії 1990 р. визначає принципи державної політики під гаслом: «Сприяння народному добробуту». Конституція Італії 1947 р. у ст. 3 містить такий припис: «завдання Республіки – усунути перешкоди економічного й соціального порядку, які... заважають повному розвитку людської особи та ефективній участі усіх трудящих у політичній, економічній та соціальній організації країни»);

4) засади про структуру державної влади (наприклад, частина III Конституції Португалії «Організація політичної влади»; ст. 26 Конституції Греції, яка фіксує організацію державної влади на принципі розподілу влад, закріплюючи законодавчі функції за Парламентом і Президентом, виконавчі функції за Президентом і Урядом, а судові функції за судами; принцип єдності влади у руках органів типу рад за Конституцією Куби 1976 р.);

5) засади про органи, які здійснюють державну владу (наприклад, різні органи законодавчої, виконавчої, судової влади за Конституцією США 1787 р.; п. 1 ст. 113 Конституції Португалії, який до органів державної влади відносить Президента, Асамблею Республіки, Уряд, суди; або органи державної влади, державного управління, суду, прокуратури за Конституцією КНР 1982 р.);

6) засади про шляхи, форми, методи здійснення державної влади [12, с. 101–103].

Важливо підкреслити, що наведені вище формулювання конституцій про джерело та соціальні суб'єкти влади мають принципове значення для конституційної доктрини і практики. У разі визнання джерелом і суб'єктом влади народу, у теорії та практиці конституційного будівництва виходять із того, що формування органів, які виявляють його волю, повинно будуватися на принципах загального виборчого права (будь-які обмеження тих чи інших соціальних груп у виборчих правах неприпустимі).

Конституційні засади про джерела та соціальні суб'єкти державної влади безпосередньо пов'язані з іншим елементом цього інституту – нормами про її характер. Як правило, у конституційному праві зарубіжних країн немає оцінок класового характеру влади, засади про привілейовані класи розглядаються як антиконституційні, а пропаганда ідей верховенства будь-якого класу, його панування (наприклад, концепція диктатури пролетаріату) іноді навіть заборонена законодавством.

Норми-принципи про цілі та напрямки діяльності державної влади можна знайти практично в усіх конституціях країн світу. В конституціях минулих часів вони зводилися до коротких формулювань на зразок турботи про благо народу (наприклад, у преамбулі до Конституції США 1787 р. йде мова про сприяння загальному добробуту).

Основними складовими влади є її суб'єкт, об'єкт, кошти (ресурси) і процес, що надає рух усім її елементам і характеризується механізмом та засобами взаємодії суб'єкта й об'єкта. Суб'єкт влади втілює її активний спрямовуючий початок. Ним може бути окрема людина, організація, спільнота людей, наприклад народ, або, навіть, світове співтовариство, об'єднане в ООН.

Для виникнення владних відносин необхідно, щоб суб'єкт володів низкою якостей. Насамперед, це бажання владарювати, що виявляється в наказах або розпорядженнях. Більшість людей не відчуває психологічного задоволення від володіння владою, влада сама по собі не є для них цінністю, багато хто взагалі бажав би ухилитися від керівних посад і пов'язаних з ними психологічною й соціальною відповідальністю, якби влада не відкривала широкі можливості для одержання різного роду благ. Для них прагнення до влади має інструментальний характер, тобто служить засобом досягнення інших цілей.

Крім бажання керувати й готовності брати на себе пов'язану з цим відповідальність, суб'єкт влади повинен бути компетентним, знати суть справи, стан і настроїв підлеглих, уміти використовувати ресурси, мати авторитет. Звичайно, у реальному житті ті, хто володіє владою, різною мірою наділені всіма перерахованими вище якостями.

Суб'єкти влади мають складний, багаторівневий характер: її первинними факто-

рами є індивіди, вторинними – організації, суб'єкти найбільш високого рівня, що безпосередньо представляють у всіх владних відносинах різні суспільні групи і весь народ, – політичні еліти та лідери. Зв'язок між цими рівнями може порушуватися, лідери нерідко відриваються від мас і, навіть, від тих, які привели їх до влади.

Відображенням першорядної ролі суб'єкта у відносинах влади є широко розповсюджене ототожнення влади з її носієм. Так, кажуть про рішення влади, про дії влади і тому подібне, розуміючи під владою управлінські органи.

Суб'єкт визначає зміст владних відносин через наказ (розпорядження, команду). У наказі передбачається поведінка об'єкта влади, вказуються (або передбачаються) санкції, що спричиняють виконання або невиконання цього розпорядження. Від наказу, характеру вимог, що містяться в ньому, багато в чому залежить ставлення до нього об'єкта, виконавців – другого найважливішого елемента влади.

Влада ніколи не є властивістю або стосунками лише однієї діючої особи (органу). Влада – взаємодія її суб'єкта й об'єкта, завжди двостороння, асиметрична, з домінуванням волі володаря. Вона неможлива без підпорядкування об'єкта. Якщо такого підпорядкування немає, то немає і влади, незважаючи на те, що суб'єкт, який її прагне, має яскраво виявлену волю володарювання і, навіть, могутні засоби примусу. У кінцевому рахунку в об'єкта владної волі завжди є нехай крайній, але усе-таки вибір – загинути, але не підкоритися. Усвідомлення залежності влади від покірності населення знайшло свій практичний політичний прояв в акціях громадянської непокори, що широко використовується в усьому світі [13, с. 64–65].

Масштаби стосунків об'єкта та суб'єкта володарювання простираються від запеклого опору до добровільної покори. У принципі, підпорядкування так само природно притаманне людському суспільству, як і керівництво. Готовність до підпорядкування залежить від ряду факторів: від власних якостей об'єкта, від характеру вимог, які перед ним постають, від ситуації і заходів впливу, якими володіє суб'єкт, а також від того, як виконавець сприймає суб'єкт у залежності від наявності в нього авторитету.

Якості об'єкта володарювання визначаються його політичною культурою. Найбільшу покiрність забезпечують патріархальний і підданський типи політичних культур. Переважання в суспільстві людей, що звикли коритися, які вимагають «твердої руки», є сприятливим живильним авторитарним середовищем для тоталітарних режимів.

Мотивація підпорядкування досить складна. Вона може ґрунтуватися на страху, на звичці до покори, на переконанні в необхідності підпорядкування, на авторитеті, на зацікавленості в покорі і т. д. Усі ці мотиви впливають на силу влади.

Сила влади, заснована на страху, прямо пропорційна мірі покарання і навпаки пропорційна імовірності уникнути її у випадку непокори. Така влада має тенденцію до ослаблення.

Порівняно безболісно приймається людьми влада, заснована на звичці, звичайно коритися. Вона була притаманна державі в традиційних суспільствах. Вона – надійний фактор стабільності влади доти, доки не заходить у суперечність із вимогами реального життя. Якщо ж це відбувається, то вона швидко руйнується як тільки люди помічають, що вона віджила своє, і її представники не варті покори.

Найбільш стабільною є влада, побудована на інтересі. Особиста зацікавленість спонукає підлеглих до добровільного виконання розпоряджень, робить зайвим контроль і застосування негативних санкцій. Вона сприяє розвитку в людей інших типів мотивації підпорядкування: на основі переконаності, авторитету й ідентифікації. Таке підпорядкування пов'язане з мотиваційним впливом досить глибоких шарів свідомості: менталітету, ціннісних орієнтацій і настанов. Переконаність людей у необхідності підкорятися державі або іншому носію влади заради високих цілей – важливе джерело сили влади.

Однією з найсприятливіших для влади мотивацій підпорядкування є авторитет. Він формується на базі спільної зацікавленості об'єкта та суб'єкта влади й переконаності підлеглих в особливих здібностях керівника. Авторитет – це високо оцінені якості, якими підлегли наділяють керівника і які детермінують їхню покору без загрози санкцій або переконання. Авторитет ґрунтується на згоді, він означає повагу до керівної особистості (інституту), довіру до неї.

Авторитет може бути справжнім, коли керівник дійсно має ті якості, якими його наділяють підлегли, та уявним, заснованим на оманах. У залежності від тих якостей, що лежать у його основі, авторитет буває:

- науковим (якість ученості);
- діловим (компетентність, навички і досвід);
- моральним (високі моральні якості);
- релігійним (святість) і т. д.

Без авторитету влада не може бути міцною й ефективною.

Влада, заснована на інтересах, переконаності й авторитеті, часто переростає в ідентифікацію підлеглого з керівником. У цьому випадку досягається максимальна сила влади, а суб'єкт сприймається об'єктом як свій представник і захисник [14, с. 25].

Суб'єкт та об'єкт характеризують крайні полюси, активні початки структури влади. Причому сам розподіл людей на суб'єктів і об'єктів, начальників і підлеглих багато в чому релятивний: в одних стосунках людина виступає начальником, а в інших – підлеглим. Що стосується влади, то взаємодія її агентів опосередковується цілим комплексом засобів і ресурсів та здійснюється в рамках спеціального інституціонального механізму, що регулює процес володарювання [15, с. 187].

Висновки. Державна влада як конституційно-правовий інститут є комплексним поняттям, яке розглядається як різновид поняття «соціальна влада», як інтелектуальне підґрунтя будь-якої системи політичного та юридичного знання. Зміст влади характеризується відносинами, що виникають між суб'єктами й об'єктами влади, у таких відносинах є дві сторони: передавання або нав'язування влади суб'єкта щодо об'єктів і підпорядкування об'єктів влади суб'єктам влади.

Таким чином, структуру конституційно-правового інституту державної влади можна визначити як його внутрішню будову. Тобто, структура конституційного інституту державної влади свідчить про те, як він побудований і з яких елементів складається. Структуру інституту державної влади розглядається з трьох точок зору: з погляду структури влади, з урахуванням принципу поділу влади і з урахуванням власної структури або структури відносин влади.

Список використаних джерел:

1. Конституційне право України : посіб. для підготов. до іспиту / [Ю. Г. Барабаш та ін.] ; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. Харків : Право, 2012. 303 с.
2. Боботов С. В., Жигачев И. Ю. Введение в правовую систему США. Москва, 1997. 332 с.
3. Конституційне право України : підруч. / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко ; за заг. ред. проф. В. Л. Федоренко. Київ : КНТ, Лира-К, 2011. 532 с.
4. Конституційна юрисдикція : підручник / [Ю. Г. Барабаш та ін.] ; за ред. д-ра юрид. наук, доц. Ю. Г. Барабаша та д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України А. О. Селіванова; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків : Право, 2012. 166 с.
5. Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф. Виконавча влада і державний контроль / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Робоча група з реформування центральних органів виконавчої влади. Київ : «Ін Юре», 1999. 46 с.
6. Чехович Т. В. Державна влада як інститут конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2005. 19 с.
7. Мірошніченко Ю. Теоретичні основи народовладдя. *Офіційний сайт народного депутата України Юрія Мірошніченка*. 2011. URL: <http://www.miroshnychenko.ua> (Дата звернення: 28.02.2021).
8. Конституційне право України : підруч. / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Харків : Право, 2008. 416 с.
9. Мищак І. М. Деякі питання удосконалення контрольної функції парламенту. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2010. № 3. С. 37–43.
10. Мищак І. М. Конституційно-правові аспекти реалізації народними депутатами України права законодавчої ініціативи. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2011. № 3(6). С. 56–61.
11. Ніколайченко Г. М. Основні чинники, що зумовлюють розвиток конституційно-правових норм на сучасному етапі державотворення. *Форум права*: 2010. № 2. С. 334–338. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (Дата звернення: 28.02.2021).
12. Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн : Підручник. Тернопіль: Астон, 2003. 431 с.
13. Пелих Н. А. Конституція України в умовах сьогодення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 11. С. 60–65.
14. Бандурка О. М., Греченко В. А. Влада в Україні на зламі другого і третього тисячоліть : Монографія. Харків, 2000. 304 с.
15. Горлач М. І., Кремень В. Г. Політологія: наука про політику : підручник. К. : Центр учбової літератури, 2009. 840 с.
16. Камінська Н., Букач В. Конституційні гарантії захисту прав і свобод людини і громадянина від корупційних проявів. *Науковий вісник НАВС*. 2017. № 2. С. 213–221.

References:

1. *Konstytutsiine pravo Ukrainy*. (2012) / [Yu. H. Barabash ta in.]; za zah. red. Yu. H. Barabasha. Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].
2. Bobotov, S. V., Zhyhachev, Y. Iu. (1997). *Vvedenye v pravovuiu systemu SShA*. Moskva [in Russian].
3. Pohorilko, V. F. (2011). *Konstytutsiine pravo Ukrainy*. /za zah. red. prof. V. Fedorenko. Kyiv : KNT, Lira-K [in Ukrainian].
4. *Konstytutsiina yurysdyktsiia*. (2012) / [Yu. H. Barabash ta in.]; za red. d-ra yuryd. nauk, dots. Yu. H. Barabasha ta d-ra yuryd. nauk, prof., akad. NAPrN Ukrainy A. O. Selivanova; Nats. un-t «Iuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho». Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].
5. Averianov, V. B., Andriiko, O. F. (1999). *Vykonavcha vlada i derzhavnyi kontrol / Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. Robocha hrupa z reformuvannia tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady*. Kyiv : In Yure [in Ukrainian].
6. Chekhovych, T. V. (2005). *Derzhavna vlada yak instytut konstytutsiinoho prava Ukrainy*: avtoref. dys ... kand. yuryd. Nauk : 12.00.02. Kyiv [in Ukrainian].
7. Miroshnychenko, Yu. (2011). *Teoretychni osnovy narodovladdia*. Ofitsiyni sait narodnoho deputata Ukrainy. URL: <http://www.miroshnychenko.ua>. (Last accessed: 28.02.2021) [in Ukrainian].
8. *Konstytutsiine pravo Ukrainy*. (2008) / za red. V. P. Kolisnyka ta Yu. H. Barabasha. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
9. Myshchak, I. M. (2010). *Deiaki pytannia udoskonalennia kontrolnoi funktsii parlamentu. Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 3, 37–43 [in Ukrainian].

10. Myshchak, I. M. (2011). Konstytutsiino-pravovi aspekty realizatsii narodnymy deputatamy Ukrainy prava zakonodavchoi initsiatyvy. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 3(6), 56–61 [in Ukrainian].

11. Nikolaichenko, H. M. (2010). Osnovni chynnyky, shcho zumovliuiut rozvytok konstytutsiino-pravovykh norm na suchasnomu etapi derzhavotvorennia. *Forum prava*, 2, 334–338. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (Last accessed: 27.02.2021) [in Ukrainian].

12. Heorhitsu, A. Z. (2003). *Konstytutsiine pravo zarubizhnykh krain*. Ternopil: Aston [in Ukrainian].

13. Pelykh, N. A. (2011). Konstytutsiia Ukrainy v umovakh sohodennia. *Biuletyn Ministerstva yustytzii Ukrainy*, 11, 60–65 [in Ukrainian].

14. Bandurka, O. M., Hrechenko, V. A. (2000). *Vlada v Ukraini na zlami drugoho i tretoho tysiacholit*. Kharkiv [in Ukrainian].

15. Horlach, M. I., Kremen, V. H. (2009). *Politolohiia: nauka pro polityku*. K.: Tsentri uchbovoi literatury [in Ukrainian].

16. Kamins'ka, N., Bukach, V. (2017). Konstytutsiyni harantiyi zakhystu prav i svobod lyudyny i hromadyanyna vid koruptsiynykh proyaviv. *Naukovyy visnyk NAVS*, 2, 213–221 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28 лютого 2021 р.